

Panteia

Research to Progress

Research voor Beleid | EIM | NEA | IOO | Stratus | IPM

Monitor MKB Bouw & Infra december 2016

Wim Scheltes & Manfred Kindt

Zoetermeer, december 2016

De verantwoordelijkheid voor de inhoud berust bij Panteia. Het gebruik van cijfers en/of teksten als toelichting of ondersteuning in artikelen, scripties en boeken is toegestaan mits de bron duidelijk wordt vermeld. Vermenigvuldigen en/of openbaarmaking in welke vorm ook, alsmede opslag in een retrieval system, is uitsluitend toegestaan na schriftelijke toestemming van Panteia. Panteia aanvaardt geen aansprakelijkheid voor drukfouten en/of andere onvolkomenheden.

The responsibility for the contents of this report lies with Panteia. Quoting numbers or text in papers, essays and books is permitted only when the source is clearly mentioned. No part of this publication may be copied and/or published in any form or by any means, or stored in a retrieval system, without the prior written permission of Panteia. Panteia does not accept responsibility for printing errors and/or other imperfections.

Inhoudsopgave

In vogelvlucht	4
1 Inleiding	6
2 Onderzoeksresultaten	7
2.1 Inleiding	7
2.2 Personeel op de bouwplaats	7
2.3 Personeel: nieuw, vertrokken, vacatures en inhuur	8
2.4 Wet DBA	9
2.5 Werkvoorraad	11
2.6 Ontwikkeling van druk op de prijzen	11
2.7 Omzetontwikkeling	12
2.8 Bedrijfsresultaat	12
2.9 Investerings	12
2.10 Betalingsproblematiek	13
2.11 Vermogenspositie	16
2.12 Financieringsbehoefte	17
2.13 Problemen	18
3 Onderzoekverantwoording	19
3.1 Opzet en verloop van uitgevoerde metingen	19
3.2 Overzicht van uitgevoerde metingen	20

In vogelvlucht

Meting najaar 2016

Het voorliggende rapport heeft betrekking op de achtste meting van de "Monitor MKB Bouw & Infra", gehouden in najaar 2016. Het concentreert zich op (ontwikkelingen in) onder ander werkgelegenheid, werkvoorraad, prijsontwikkeling, bedrijfsresultaat, investeringen, betalingsgedrag en financieringsbehoefte van MKB bedrijven in de bouw en infrastructuur.

■ **Instroom personeel in 2016 iets lager dan in 2015**

In de periode januari 2016 tot oktober 2016 heeft 6% van de bedrijven nieuw personeel aangenomen. Dit ligt op een vergelijkbaar niveau als de meting in afgelopen voorjaar (zevende meting) maar iets lager dan een jaar geleden (zesde meting).

■ **Uitstroom personeel op hetzelfde niveau**

Er is ook personeel vertrokken. Die toont sector breed gezien eenzelfde beeld als in het voorjaar. Als de instroom en uitstroom tezamen beschouwd worden, dan blijkt de instroom iets groter. Dat duidt op een toenemende bedrijvigheid en langzaam aantrekkende economie.

■ **Groei werkgelegenheid stabiel**

Bij 1 op 25 bedrijven (4%) is sprake van openstaande vacatures. Ten opzichte van de afgelopen voorjaarmeting is dit beeld niet gewijzigd. Dat geldt ook als deze uitkomst wordt vergeleken met de resultaten van een vol jaar terug (najaar 2016). Dit geeft een stabiel beeld van de werkgelegenheidsgroei. Openstaande vacatures blijken niet zozeer gericht op vervanging, maar vooral op uitbreiding (82%) van het huidige personeelsbestand.

■ **Wet DBA**

Na de introductie van deze wet was sprake van veel onrust. Opdrachtgevers werden huiverig om zaken te doen met ZZP'ers.

De interviews in het kader van deze achtste meting vonden plaats rond de maand oktober. Door veel bedrijven (sector breed 65%) is gemeld dat de nieuwe wet juist alles onduidelijk maakt. Daarnaast was veel kritiek op de modeloverkomst: bijna de helft gaf aan dat het opstellen ervan veel tijd vergt, en onvoldoende duidelijk is. Ook heerste er enige angst (17%) over eventuele naheffingen bij of door het ontbreken van een modelovereenkomst. Mede nadat belangenorganisaties en enkele Tweede Kamerleden de noodklok hebben geluid, is in november 2016 bekend geworden dat handhaving van de wet DBA tot 2018 opgeschort wordt om knelpunten op te lossen.

■ **Werkvoorraad toegenomen**

Vergeleken met de situatie in voorjaar 2016 blijkt sector breed een verschuiving zichtbaar naar de middellange en lange termijn. Ook de verwachting van de werkvoorraad het komende half jaar, is positiever. Bijna 9 op 10 bedrijven (88%) verwacht geen afname daarvan. Geconcludeerd kan daarom worden dat sprake lijkt van een toegenomen werkvoorraad. Alleen GWW cluster vertoont een afwijkend beeld. Daar verschuift de werkvoorraad richting korte termijn.

■ **Prijzdruk stabiliseert**

Bijna 9 op 10 bedrijven (89%) zien geen toegenomen prijsdruk vanuit opdrachtgevers. Dit aandeel ligt hoger dan in voorjaar 2016. Dat duidt erop dat er sprake is van prijsdruk stabilisatie.

■ **Positieve ontwikkeling omzetverwachting**

Het beeld is positiever dan de verwachting zoals in voorjaar 2016 is vastgelegd. Door 87% van de bedrijven wordt geen afname van de omzetontwikkeling verwacht.

■ **Optimisme over bedrijfsresultaat**

Ruim de helft van de bedrijven (54%) voorziet een toename van het bedrijfsresultaat ten opzichte van een jaar geleden. Dit ontwikkelingsbeeld verschuift in positieve richting. Ook het huidige jaar wordt naar verwachting goed afgesloten. Door 82% wordt winst verwacht.

■ **Toename investeringen**

Ruim 3 op 5 bedrijven (61%) heeft in 2016 geïnvesteerd of is met zekerheid van plan om dit nog te gaan doen. Dit ligt op hetzelfde niveau als een jaar geleden. Opgemerkt wordt dat de resultaten destijds juist een toename lieten zien. Dit duidt erop dat het niveau van investeringen en/of plannen daartoe stabielijker lijken te worden. In 90% van de (geplande) investeringen handelt het om een bedrag van maximaal 40.000 euro. Dat aandeel is hoger dan een jaar geleden.

■ **Betalingsproblematiek knelt nog steeds**

Bedrijven kunnen te maken hebben met late betaling door opdrachtgevers of erger, met (gedeeltelijke) wanbetaling. Ten opzichte van een vol jaar terug (najaar 2015) is het overall beeld beperkt gewijzigd. Er lijkt slechts een verschuiving plaats te vinden van groot probleem richting klein probleem. Dat lijkt te duiden op een betere liquiditeit van bedrijven. Het neemt niet weg dat de betalingsproblematiek blijft knellen.

■ **Vermogenspositie en financieringsbehoefte**

De vermogenspositie van bedrijven geeft een wisselend beeld. Een deel van de bedrijven (28%) geeft aan dat sprake is van toename, een ander deel (49%) meldt afname. Verder geven bijna 9 op 10 bedrijven (88%) aan dat er bij hun geen behoefte bestaat aan financiering.

■ **Knelpunten**

Bijna de helft van de bedrijven benoemt hun grootste knelpunten. Vooral bemensing wordt als probleem gezien: het niet hebben of kunnen vinden van gekwalificeerd en gemotiveerd personeel. Daarnaast wordt de wet DBA vaak genoemd en de problematiek rondom inhuur. Ook de toegenomen concurrentie en de medewerking van banken zijn enkele malen ter sprake gekomen.

1 Inleiding

Aannemersfederatie Nederland (AFNL) Bouw & Infra is een landelijke koepel van brancheorganisaties. Gezamenlijk vertegenwoordigen zij ruim 1.800 bedrijven, met een totale omzet van € 3,6 miljard en zo'n 40.000 personeelsleden.

Door Panteia zijn, aan de hand van interviews, enkele ontwikkelingen van de sector bouw en infrastructuur vastgelegd. De focus ligt op dat segment van de bouwsector waarop AFNL zich richt. In dit rapport wordt daarvan verslag gedaan en richt zich op een drietal clusters van aannemerijen, als volgt:

- Aannemers Burgerlijke en Utiliteitsbouw (B&U) plus Bouw en Sloopbedrijven;
- Aannemers grond-, weg- en waterbouw & mechanische straatbedrijven (GWW);
- Gespecialiseerde aannemers (GA): hieronder vallen tegelzetter, dakdekkers, betonstaalverwerkers, metselbedrijven, kalkzandsteenlijmbedrijven, voegersbedrijven, betonboorbedrijven, kitbedrijven, steigerbouwbedrijven.

Het hierna volgende hoofdstuk beschrijft de interviewuitkomsten. In het laatste hoofdstuk is de onderzoekverantwoording gegeven.

2 Onderzoeksresultaten

2.1 Inleiding

Het voorliggende rapport beschrijft de resultaten van de tweede meting in 2016: dat is de achtste meting in de reeks.

De telefonische interviews onder MKB-bedrijven in de bouw en infra hebben in het najaar van 2016 plaatsgevonden. Deze achtste meting "Monitor MKB Bouw & Infra" concentreerde zich onder andere op (ontwikkelingen in) werkgelegenheid, omzet, werkvoorraad, prijsontwikkeling, bedrijfsresultaat, investeringen en betalingsgedrag. Daarnaast is aandacht besteed aan de wet DBA (Deregulering Beoordeling Arbeidsrelaties) die op 1 mei 2016 is geïntroduceerd met als doel het voorkomen van schijnzelfstandigheid. Deze nieuwe wet heeft een nieuw systeem van overeenkomsten tussen opdrachtgever en opdrachtnemer gecreëerd, ter vervanging van de Verklaring Arbeidsrelatie (VAR).

Opgemerkt wordt dat er in de interviewperiode sprake was van een levendige kritiek op de wet DBA. Zeer recent (18 november 2016) heeft het Ministerie van Financiën daarom besloten deze nieuwe wetgeving voorlopig niet te handhaven.

Dit rapport legt verslag van de gehouden interviews. De benaderde bedrijven hebben allen ook hun medewerking verleend aan de voorgaande meting (voorjaar 2016) en waren wederom bereid zich te laten interviewen.

Volgens dezelfde opzet als dit jaar, zijn in 2013 tot en met 2015 jaarlijks twee metingen uitgevoerd: één meting in het voorjaar, en één meting in het najaar. Voor de onderzoekverantwoording wordt naar hoofdstuk 3 verwezen.

De hierna volgende paragrafen richten zich op ontwikkelingen en verschillen tussen de *huidige* en *voorgaande* meting. Daar waar sprake is van een zichtbare toename of afname, is dat via een pijl (▲ respectievelijk ▼) in de tabellen aangegeven. Geen pijl duidt op een situatie waarin het verschil afwezig dan wel klein is. Zulke verschillen kunnen namelijk door toeval veroorzaakt zijn, en hoeven geen voorbode te zijn van een ontwikkelingsrichting.

2.2 Personeel op de bouwplaats

Een beeld van de dagelijkse werklocatie is getoond in de volgende tabellen. Bijna twee derde (65%) van de werknemers in deze sector werkt overwegend op de bouwplaats. Bij het GWW cluster ligt dit aandeel op iets meer dan drie kwart (76%).

Tabel 2.2.1: Dagelijkse werklocatie

bron: Panteia (2016)/M07

werkt overwegend	cluster			totaal	percentage
	BU & Sloop	GWW	GA		
op de bouwplaats	61%	76%	67%	65%	
niet op de bouwplaats	39%	24%	33%	35%	
totaal	100%	100%	100%	100%	

Van degenen die op de bouwplaats werken, heeft 29% een leidinggevende functie en is 58% uitvoerend.

Tabel 2.2.2: Functie op de bouwplaats

bron: Panteia (2016)/M07

functie	cluster			totaal	percentage
	BU & Sloop:	GWV	GA		
leidinggevend	23%	28%	42%	29%	
uitvoerend	60%	67%	48%	58%	
ondersteunend	8%	5%	7%	7%	
anders	9%	0%	4%	6%	
totaal	100%	100%	100%	100%	

2.3 Personeel: nieuw, vertrokken, vacatures en inhuur

Deze paragraaf behandelt het komen en gaan van personeel, alsook eventuele vacatures en inhuur.

Nieuw personeel

In de periode januari tot/met oktober van dit jaar heeft zo'n 6% van de bedrijven nieuw personeel aangetrokken. Het totaalbeeld is vergelijkbaar met het resultaat uit afgelopen voorjaar. De instroom ligt echter iets lager dan bij de meting van een vol jaar terug (najaar 2015).

Tabel 2.3.1: Instroom van personeel

bron: Panteia (2016)/A17

nieuw personeel aangetrokken	cluster			totaal	percentage
	BU & Sloop:	GWV	GA		
ja	6%	10%	5%	6%	
nee	94%	90%	95%	94%	
totaal	100%	100%	100%	100%	

Vertrokken personeel

In dezelfde periode is ook personeel vertrokken. Ook die toont sector breed gezien eenzelfde beeld als in het voorjaar.

Tabel 2.3.2: Uitstroom van personeel

bron: Panteia (2016)/A24

personeel vertrokken	cluster			totaal	percentage
	BU & Sloop:	GWV	GA		
ja	2%	11%	4%	3%	
nee	98%	89%	96%	97%	
totaal	100%	100%	100%	100%	

Als instroom en uitstroom beschouwd worden, dan kan voorzichtig de conclusie getrokken worden dat instroom een fractie groter is. Dat duidt op een toenemende bedrijvigheid en langzaam aantrekkende economie.

Vacatures

Naast de instroom/uitstroom is tijdens de interviews gevraagd naar openstaande vacatures. Bij 1 op 25 bedrijven (4%) is daarvan sprake. Ten opzichte van de afgelopen voorjaarmeting is dit beeld niet gewijzigd. Dat geldt ook als deze uitkomst vergeleken wordt met de resultaten van een vol jaar geleden (najaar 2015).

Tabel 2.3.3: Openstaande vacatures

bron: Panteia (2016)/A30

heeft vacatures	cluster			totaal	percentage
	BU & Sloop:	GWV	GA		
ja	4%	4%	4%	4%	
nee	96%	96%	96%	96%	
totaal	100%	100%	100%	100%	

Duidelijkheid over de aard van vacatures (uitbreiding of vervanging) is gegeven in de volgende tabel. Het blijkt vooral personeelsuitbreiding te betreffen. Het sector brede beeld komt overeen met de resultaten zoals die een vol jaar geleden zijn verzameld.

Tabel 2.3.4: Aard van de vacatures

bron: Panteia (2016)/A36

aard van vacature(s)	cluster			totaal	percentage
	BU & Sloop:	GWV	GA		
uitbreiding	74%▼	96%▲	95%▲	82%	
vervanging	8%▲	0%▼	2%	6%	
uitbreiding & vervanging	18%▲	4%	2%▼	12%	
totaal	100%	100%	100%	100%	

Aan de hand van het getoonde vacaturekarakter alsook het (kleine) verschil tussen instroom en uitstroom, kan voorzichtig gesteld worden dat sprake is van meer bedrijvigheid.

Inhuur

Gevraagd is verder of, ten opzichte van een jaar geleden, vaker of juist minder vaak gewerkt wordt met inleenkrachten en/of ZZP'ers. De volgende tabel toont het aandeel bedrijven dat een bevestigend antwoord gaf op de verschillende vragen. Omdat het hier losse vragen betreft die elk met ja of nee beantwoord konden worden, tellen de resultaten niet tot 100% op.

Tabel 2.3.5: Bevestiging van vermelde vraag door bedrijven

bron: Panteia (2016)/A90

vraagstelling	cluster			gemiddeld percentage
	BU & Sloop:	GWV	GA	
werkt tegenwoordig vaker met inleenkrachten	18%	5%	8%	14%
werkt tegenwoordig vaker met ZZP'ers	27%	6%	16%	22%
werkt tegenwoordig minder met inleenkrachten	1%	6%	2%	1%
werkt tegenwoordig minder met ZZP'ers	11%	8%	7%	9%
ongewijzigd	59%	84%	72%	65%

Sector breed gezien ervaren 2 op 3 bedrijven (65%) geen verschil met afgelopen jaar. Zo'n 1 op 3 bedrijven (36%) zegt vaker dan voorgaand jaar inleenkrachten en ZZP'ers in te zetten. Door 1 op 10 bedrijven (10%) wordt gemeld dat afgelopen jaar minder met inhuurkrachten is gewerkt.

2.4 Wet DBA

Op 1 mei 2016 is de "wet Deregulering Beoordeling Arbeidsrelaties" (kortweg DBA) geïntroduceerd. Daarmee is een nieuw systeem van overeenkomsten tussen opdrachtgever en opdrachtnemer ontstaan ter vervanging van de Verklaring Arbeidsrelatie (VAR), in de volksmond vaak zelfstandigenvergunning genoemd. In de nieuwe wet is de opdrachtgever verantwoordelijk (voor het beoordelen van) de arbeidsrelatie en is aansprakelijk (voor premies, loonheffing) als bijvoorbeeld de Belastingdienst achteraf een "verkappt dienstverband" constateert.

Doel van de wet DBA is het voorkomen van schijnzelfstandigheid. De nieuwe wet zorgt echter voor veel vragen en onduidelijkheden. Hierdoor ontstond enige huiver om zaken te doen met zelfstandigen.

Tijdens de interviews is gevraagd of de nieuwe wet van invloed is geweest op de inhuur van inleenkrachten, uitzendkrachten en/of ZZP'ers. Dat blijkt bij 4 op 5 bedrijven (80%) niet het geval te zijn.

Tabel 2.4.1: Invloed van de wet DBA op het inhuurbeleid

bron: Panteia (2016)/A91

invloed van wet DBA op inhuurbeleid	cluster			totaal	percentage
	BU & Sloop	GWV	GA		
ja	14%	42%	16%	17%	
nee	85%	56%	76%	80%	
wil niet zeggen, weet niet	1%	2%	8%	3%	
totaal	100%	100%	100%	100%	

Als de resultaten uitgesplitst worden naar bedrijfsomvang, dan zijn het vooral de grotere bedrijven die rekening houden met de wet DBA en voorzichtig zijn met inhuur. Onder zelfstandigen speelt deze problematiek niet. Zij ontbreken daarom in de volgende tabel.

Tabel 2.4.2: Invloed van de wet DBA op het inhuurbeleid

bron: Panteia (2016)/A91

invloed van wet DBA op inhuurbeleid	bedrijfsomvang			totaal	percentage
	1	2-9	10+		
ja	nvt	21%	45%	17%	
nee	nvt	73%	54%	80%	
wil niet zeggen, weet niet	nvt	6%	1%	3%	
totaal		100%	100%	100%	

Daarna is gevraagd naar de mening over de wet DBA, en zijn enkele stellingen voorgesteld. De volgende tabel toont het aandeel bedrijven dat het ermee eens was. Omdat het hier losse vragen betreft waar met ja of nee volstaan kon worden, tellen de resultaten niet tot 100% op.

Tabel 2.4.3: Aandeel bedrijven die genoemde stelling onderschrijven

bron: Panteia (2016)/A92

stelling	cluster			gemiddeld percentage
	BU & Sloop	GWV	GA	
de nieuwe regeling maakt alles onduidelijk	64%	94%	61%	65%
de nieuwe regeling maakt alles juist duidelijker	1%	5%	12%	5%
modelovereenkomst opstellen vergt veel tijd	42%	52%	62%	48%
modelovereenkomst is niet duidelijk genoeg	50%	15%	52%	47%
angst voor fiscale naheffing bij ontbreken modelovereenkomst	8%	54%	27%	17%
weet niet, geen mening	23%	1%	15%	19%

Geconcludeerd kan worden dat 2 op 3 bedrijven (65%) de nieuwe wet onduidelijk vinden. Ongeveer de helft van de bedrijven (48%) geeft aan dat het opstellen van een modelovereenkomst veel tijd en/of moeite vergt. Ook zijn veel bedrijven (47%) van mening dat de modelovereenkomst niet duidelijk genoeg is.

Gezien de toenemende onrust over de wet DBA is zeer recent (november 2016) door de Staatssecretaris van Financiën, besloten de handhaving tot minimaal 1 januari 2018 op te schorten.

2.5 Werkvoorraad

Aan de geïnterviewde bedrijven is de bedrijfswerkvoorraad gevraagd. Vergeleken met de situatie in voorjaar 2016 blijkt, sector breed, een verschuiving zichtbaar van korte termijn werkvoorraad naar middellange en lange termijn. Het GWW cluster vertoont een afwijkend beeld. Daar verschuift de werkvoorraad richting korte termijn.

Tabel 2.5.1: Indicatie van de werkvoorraad

bron: Panteia (2016)/A38b

werkvoorraad	cluster			totaal	percentage
	BU & Sloop	GWW	GA		
minder dan 10 weken	3%▼	48%▲	22%▼	12%▼	
10 tot/met 19 weken	49%▲	14%▼	37%▲	43%▲	
20 weken of meer	48%▲	37%	41%▲	45%▲	
wil niet zeggen, weet niet	0%	1%▼	0%▼	0%▼	
totaal	100%	100%	100%	100%	

Er is aanvullend gevraagd naar de verwachting van de werkvoorraad voor het komende half jaar. Sector breed ziet 62% (19%+43%) een verbetering. Vergeleken met de afgelopen voorjaarmeting is deze verwachting positiever. Ook zegt ruim een kwart (26%) dat de werkvoorraad ruwweg gelijk blijft. Met andere woorden: 88% ziet de hoeveelheid werk niet verslechteren.

Tabel 2.5.2: Toekomstverwachting werkvoorraad

bron: Panteia (2016)/A38d

verwachting werkvoorraad	cluster			totaal	percentage
	BU & Sloop	GWW	GA		
sterk verbeteren	14%▲	3%▼	36%▲	19%▲	
iets verbeteren	48%▲	43%▲	31%	43%▲	
ongeveer gelijk blijven	26%▼	53%▲	18%▼	26%▼	
iets verslechteren	0%	1%	10%▲	3%▲	
sterk verslechteren	0%	0%	0%	0%	
wil niet zeggen, weet niet	12%▲	0%▼	5%▼	9%▲	
totaal	100%	100%	100%	100%	

2.6 Ontwikkeling van druk op de prijzen

De ontwikkeling van de prijsdruk komt in deze paragraaf ter sprake. Meer dan 2 op 3 bedrijven (70%) hebben geen verschil ervaren tussen voorjaar en nu (najaar). Door bijna 1 op 5 bedrijven (19%) wordt zelfs een vermindering gevoeld. Tezamen zien dus bijna 9 op 10 bedrijven (89%) geen toename van de prijsdruk.

Tabel 2.6.1: Druk op prijzen

bron: Panteia (2016)/A38e

druk op prijzen	cluster			totaal	percentage
	BU & Sloop	GWW	GA		
sterk toegenomen	1%▼	2%	3%▼	2%▼	
iets toegenomen	4%▼	7%▼	22%	9%▼	
ongeveer gelijk blijven	80%▲	54%▼	53%▲	70%▲	
iets afgenomen	15%▲	37%▲	15%	17%▲	
sterk afgenomen	0%	0%	7%▲	2%	
totaal	100%	100%	100%	100%	

De huidige meting laat een iets positiever beeld zien dan de voorjaarmeting. Toen gaf 72% aan een toegenomen prijsdruk niet waar te nemen.

2.7 Omzetontwikkeling

De ontwikkeling van de verwachte omzet in 2016 ten opzichte van de 2015 omzet, is getoond in de volgende tabel. Bijna 2 op 3 bedrijven (38%) gaat uit van een gelijkblijvende omzet. En bijna de helft (49%) voorziet een toename. Het huidige beeld komt positiever over dan de verwachting zoals die in voorjaar 2016 is vastgelegd.

Tabel 2.7.1: Omzetontwikkeling

bron: Panteia (2016)/A46

ontwikkeling omzet	cluster			totaal	percentage
	BU & Sloop:	GWV	GA		
toenemen	51%▲	15%▼	54%▲	49%▲	
ongeveer gelijk blijven	35%▼	81%▲	32%▼	38%▼	
afnemen	14%	4%	14%	13%	
totaal	100%	100%	100%	100%	

In het GWV cluster verschuift de omzetontwikkeling in de richting van ongeveer gelijk blijven. Bij de andere clusters wordt een verschuiving richting toename voorzien.

2.8 Bedrijfsresultaat

De verwachting van het bedrijfsresultaat over 2016 ten opzichte van 2015, laat optimisme zien. Ruim de helft (54%) voorziet een toename. Het algehele beeld is in positieve richting verschoven.

Tabel 2.8.1: Ontwikkelrichting bedrijfsresultaat ten opzichte van 2015

bron: Panteia (2016)/A51

ontwikkeling bedrijfsresultaat	cluster			totaal	percentage
	BU & Sloop:	GWV	GA		
toenemen	62%▲	14%▼	47%▲	54%▲	
ongeveer gelijk blijven	35%▼	78%▲	43%	41%▼	
afnemen	2%▼	8%▼	10%▼	5%▼	
wil niet zeggen, weet niet	0%▼	0%	0%▼	0%▼	
totaal	100%	100%	100%	100%	

Gevraagd is verder een inschatting te maken van het bedrijfsresultaat aan het einde van dit jaar. Ook deze resultaten tonen optimisme. Ruim 4 op 5 bedrijven (82%) voorzien winst. En geen enkel bedrijf gaf aan verlies te verwachten.

Tabel 2.8.2: Verwachting bedrijfsresultaat in 2016

bron: Panteia (2016)/A51a

verwachting jaarresultaat	cluster			totaal	percentage
	BU & Sloop:	GWV	GA		
winst	86%▲	55%▼	82%▲	82%▲	
rond de nul	14%	43%▲	15%▼	17%	
verlies	0%▼	1%	1%▼	0%▼	
wil niet zeggen, weet niet	0%▼	0%	2%	1%▼	
totaal	100%	100%	100%	100%	

2.9 Investerings

Als gevolg van de crisis zijn investeringen de afgelopen jaren vaak achter gebleven. Aan bedrijven is gevraagd of er dit jaar geïnvesteerd is dan wel nog geïnvesteerd gaat worden in vervanging/uitbreiding van apparatuur en gereedschappen, het opleiden van personeel en dergelijke. Door ruim 3 op 5 bedrijven (61%) is daar bevestigend op geantwoord. Dit ligt op hetzelfde niveau als in najaar 2015. Daarbij moet opgemerkt worden dat de resultaten destijds juist een toename lieten zien. Kortom, het niveau

van investeringen en/of plannen daartoe lijkt stabiel te worden. Alleen cluster GWW blijft achter. Zij hebben daarentegen vorig jaar aangegeven dat veel investeringen zijn gedaan.

Tabel 2.9.1: Investerings

bron: Panteia (2016)/A58

(plannen voor) investering	cluster			totaal	percentage
	BU & Sloop	GWW	GA		
ja	65%	21% ▼	63%	61%	
nee & weet nog niet	35%	79% ▲	37%	39%	
totaal	100%	100%	100%	100%	

Aan bedrijven die aangeven te gaan of willen investeren, is gevraagd naar de omvang daarvan. In 90% gaat het om een bedrag van € 40.000 maximaal. Ten opzichte van een jaar geleden is de investeringsomvang iets toegenomen.

Tabel 2.9.2: Omvang (geplande) investeringen

bron: Panteia (2016)/A59

investeringsomvang	cluster			totaal	percentage
	BU & Sloop	GWW	GA		
minder dan € 10.000	86%▲	0%▼	45%▲	72%▲	
van € 10.000 tot € 20.000	5%▼	0%▼	12%▼	7%	
van € 20.000 tot € 40.000	1%▼	17%▲	36%▲	11%▼	
van € 40.000 tot € 70.000	5%▼	27%	2%▼	5%▼	
van € 70.000 tot € 100.000	1%	12%▲	1%▼	1%	
van € 100.000 tot € 250.000	1%▼	25%▲	2%	2%	
van € 250.000 tot € 500.000	1%	6%	0%	1%	
van € 500.000 tot € 1.000.000	0%▼	2%▼	0%	0%▼	
meer dan € 1.000.000	0%	1%	0%	0%	
nee & weet nog niet	0%	10%▲	2%	1%	
totaal	100%	100%	100%	100%	

Een uitsplitsing naar bedrijfsomvang, in plaats van naar cluster, is getoond in de volgende tabel. Bij eenmansbedrijven wil of gaat 88% tot € 10.000 investeren. De grotere bedrijven hebben gemiddeld grotere bedragen voor ogen.

Tabel 2.9.3: Omvang (geplande) investeringen naar bedrijfsomvang

bron: Panteia (2016)/A59

investeringsomvang	bedrijfsomvang			totaal	percentage
	1	2-9	10+		
minder dan € 10.000	88%▲	33%▼	2%▼	72%▲	
van € 10.000 tot € 20.000	2%	23%▲	14%▼	7%	
van € 20.000 tot € 40.000	10%▼	14%	14%▲	11%▼	
van € 40.000 tot € 70.000	0%▼	20%▲	13%	5%▼	
van € 70.000 tot € 100.000	0%	3%	13%	1%	
van € 100.000 tot € 250.000	0%	3%▼	24%▲	2%	
van € 250.000 tot € 500.000	0%	1%	13%▲	1%	
van € 500.000 tot € 1.000.000	0%▼	0%	4%	0%▼	
meer dan € 1.000.000	0%	0%	1%	0%	
nee & weet nog niet	0%	3%▲	2%▼	1%	
totaal	100%	100%	100%	100%	

2.10 Betalingsproblematiek

Bedrijven kunnen te maken hebben met late betalingen en soms zelfs met (gedeeltelijke) wanbetaling. Daarom is gevraagd of MKB bedrijven in de Bouw & Infra daardoor in de problemen komen.

Om een vertekend beeld te voorkomen, zijn bedrijven die een bepaald soort opdrachtgever niet tot hun klantenkring rekenen buiten beschouwing gelaten. De getoonde percentages hebben dus betrekking op de bedrijven die in de combinatie van cluster en opdrachtgever (hoofdaannemers, overheidsinstanties, particulieren) vallen. De resultaten zijn vergeleken met die van het afgelopen najaar.

Tabel 2.10.1: Late betaling

bron: Panteia (2016)/A60

door hoofdaannemers	cluster			totaal	percentage
	BU & Sloop:	GWV	GA		
geen probleem	68%	75%▲	63%▲	67%▲	
klein probleem	17%	11%▼	16%▼	16%	
groot probleem	15%	14%▼	21%▼	17%▼	
totaal	100%	100%	100%	100%	

(vervolg)

door overheidsinstanties	cluster			totaal	percentage
	BU & Sloop:	GWV	GA		
geen probleem	55%▼	58%	71%▼	59%▼	
klein probleem	41%▲	37%▲	18%▲	35%▲	
groot probleem	4%	5%▼	10%	6%	
totaal	100%	100%	100%	100%	

(vervolg)

door particuliere opdrachtgevers	cluster			totaal	percentage
	BU & Sloop:	GWV	GA		
geen probleem	64%▼	58%	82%	68%	
klein probleem	36%▲	42%▲	17%	32%▲	
groot probleem	0%	0%▼	1%	0%▼	
totaal	100%	100%	100%	100%	

Een (te) late betaling door hoofdaannemers zien 2 van 3 bedrijven (67%) niet als een probleem. In geval van overheden is dat 59% en bij particulieren ervaart 68% dat zo. Het grote aandeel bedrijven dat late betaling niet als problematisch beschouwd, lijkt erop te duiden dat zij momenteel meer financiële buffers hebben. Opgemerkt wordt dat dit aandeel bij overheden en particulieren afneemt en zich in de richting van een klein probleem beweegt. Een mogelijke verklaring daarvoor kan zijn dat betalingen vaker en/of langer worden uitgesteld.

Om en nabij 1 op 3 bedrijven geeft aan wel een probleem te hebben, klein of groot, met (te) late betaling. Dit is ongeacht de soort opdrachtgever. De grootste problemen worden ondervonden als het hoofdaannemers betreft (gemiddeld 17%). Dit speelt het sterkst in het GA cluster.

Naast late betaling, kunnen bedrijven ook te maken hebben met gedeeltelijk of volledige wanbetaling. De volgende tabellen geven hiervan een overzicht.

Tabel 2.10.2: (Gedeeltelijke) wanbetaling

bron: Panteia (2016)/A60

door hoofdaannemers	cluster			totaal	percentage
	BU & Sloop:	GWV	GA		
geen probleem	98%▲	94%▲	76%	90%▲	
klein probleem	1%▼	4%▼	16%▲	6%▼	
groot probleem	1%	2%▼	8%	4%▼	
totaal	100%	100%	100%	100%	

(vervolg)

door overheidsinstanties	cluster			totaal	percentage
	BU & Sloop	GWV	GA		
geen probleem	99%	98%▲	88%	96%▲	
klein probleem	0%	0%▼	11%▲	3%	
groot probleem	1%	2%▼	0%▼	1%▼	
totaal	100%	100%	100%	100%	

(vervolg)

door particuliere opdrachtgevers	cluster			totaal	percentage
	BU & Sloop	GWV	GA		
geen probleem	87%	61%▼	91%▲	86%	
klein probleem	13%	39%▲	9%	14%	
groot probleem	0%	0%▼	0%▼	0%▼	
totaal	100%	100%	100%	100%	

In de hierna volgende tabellen zijn de voorgaande resultaten uitgesplitst naar bedrijfsgrootte. Merk op dat de totaalpercentages ongewijzigd blijven. De meeste hinder van late betaling ondervinden de grotere bedrijven. Mogelijk betreft het hier gemiddeld grotere bedragen in vergelijking met die van eenmansbedrijven, en ontstaat er aldus druk op de cashflow.

Tabel 2.10.3: Late betaling naar bedrijfsvomvang

bron: Panteia (2016)/A60

door hoofdaannemers	bedrijfsvomvang			totaal	percentage
	1	2-9	10+		
geen probleem	74%▲	42%▼	35%▼	67%▲	
klein probleem	13%	32%▲	35%▲	16%	
groot probleem	14%▼	26%	30%	17%▼	
totaal	100%	100%	100%	100%	

(vervolg)

door overheidsinstanties	bedrijfsvomvang			totaal	percentage
	1	2-9	10+		
geen probleem	55%▼	72%	73%	59%▼	
klein probleem	45%▲	3%▼	10%▼	35%▲	
groot probleem	0%▼	24%▲	17%▲	6%	
totaal	100%	100%	100%	100%	

(vervolg)

door particuliere opdrachtgevers	bedrijfsvomvang			totaal	percentage
	1	2-9	10+		
geen probleem	66%▼	76%▲	70%▲	68%	
klein probleem	34%▲	23%▲	26%	32%▲	
groot probleem	0%	1%▼	4%▼	0%▼	
totaal	100%	100%	100%	100%	

Op analoge wijze is in de volgende tabellen de wanbetalingsproblematiek uitgesplitst naar bedrijfsvomvang. Het aandeel bedrijven dat in problemen komt, blijkt beperkt.

Tabel 2.10.4: (Gedeeltelijke) wanbetaling naar bedrijfsvomvang

bron: Panteia (2016)/A60

door hoofdaannemers	bedrijfsvomvang			totaal	percentage
	1	2-9	10+		
geen probleem	93%▲	85%▲	62%▼	90%▲	
klein probleem	5%▼	7%▼	18%▲	6%▼	
groot probleem	2%	8%▼	20%▼	4%▼	
totaal	100%	100%	100%	100%	

(vervolg)

door overheidsinstanties	bedrijfsomvang			totaal	percentage
	1	2-9	10+		
geen probleem	96%▲	97%	90%	96%	
klein probleem	4%	1%	4%	3%	
groot probleem	0%▼	2%	6%	1%	
totaal	100%	100%	100%	100%	

(vervolg)

door particuliere opdrachtgevers	bedrijfsomvang			totaal	percentage
	1	2-9	10+		
geen probleem	83%▼	96%▲	84%▲	86%	
klein probleem	17%▲	4%▼	14%	14%	
groot probleem	0%	0%▼	2%▼	0%▼	
totaal	100%	100%	100%	100%	

2.11 Vermogenspositie

De vermogenspositie van bedrijven geeft een wisselend beeld. Bijna de helft van de bedrijven (49%) geeft aan dat sprake is van een afname. Dit is een toename in vergelijking met een jaar geleden. Iets meer dan een kwart (28%) meldt een verbetering. Ook dat is meer dan vorig jaar.

Tabel 2.11.1: Vermogenspositie

bron: Panteia (2016)/A62

vermogenspositie	cluster			totaal	percentage
	BU & Sloop	GWV	GA		
toegenomen	21%▼	49%▲	41%▲	28%▲	
gelijk gebleven	23%	6%▼	24%▼	22%▼	
afgenomen	56%▲	45%▲	34%	49%▲	
wil niet zeggen, weet niet	0%	1%	1%	1%	
totaal	100%	100%	100%	100%	

Bedrijven die aangaven nu over een verbeterde vermogenspositie te beschikken, is gevraagd naar het toenamepercentage. Door 57% wordt een toename tot een kwart gemeld. En 35% geeft aan dat sprake is van meer dan een verdubbeling.

Tabel 2.11.2: Verbetering van vermogenspositie

bron: Panteia (2016)/A63_1

toename eigen vermogenspositie	cluster			totaal	percentage
	BU & Sloop	GWV	GA		
tot 10%	3%▼	4%▼	28%▲	12%	
10% tot 25%	75%▲	6%▼	23%▼	45%▲	
25% tot 50%	9%▲	4%	0%▼	5%▼	
50% tot 75%	5%▼	0%▼	0%▼	3%▼	
75% tot 100%	0%	0%▼	0%	0%	
100% of meer	8%▼	86%▲	49%▲	35%▲	
totaal	100%	100%	100%	100%	

Eenzelfde vraag is gesteld aan bedrijven die spraken over een vermindering van de vermogenspositie: welk afnamepercentage? Door 37% werd een afname tot een kwart gemeld. Iets meer dan de helft (53%) gaf aan dat sprake was van een verdubbeling van de afname.

Tabel 2.11.3: Verslechtering van vermogenspositie

bron: Panteia (2016)/ A63_2

afname eigen vermogenspositie	cluster			totaal	percentage
	BU & Sloop	GWV	GA		
tot 10%	1%▼	0%▼	1%	1%▼	
10% tot 25%	46%▲	0%▼	18%▼	36%▲	
25% tot 50%	2%	17%▲	8%▼	4%▼	
50% tot 75%	0%▼	24%▲	19%▲	6%▼	
75% tot 100%	0%	0%▼	0%	0%	
100% of meer	52%▲	59%▲	54%▲	53%▲	
totaal	100%	100%	100%	100%	

2.12 Financieringsbehoefte

Het merendeel van de bedrijven (88%) heeft weinig of geen behoefte aan financiering. Dat is een toename ten opzichte van de situatie in najaar 2015. De verschillen tussen de clusters is gering.

Tabel 2.12.1: Financieringsbehoefte

bron: Panteia (2016)/A64

financieringsbehoefte	cluster			totaal	percentage
	BU & Sloop	GWV	GA		
ja	3%▼	7%▼	9%	5%▼	
nee	86%▲	92%▲	90%	88%▲	
wil niet zeggen, weet niet	11%▲	1%	1%	7%▲	
totaal	100%	100%	100%	100%	

Gevraagd is verder naar de samenstelling van de financiering in komend jaar. Sector breed zal bij 72% van de bedrijven (21%+51%) de financiering, geheel of deels, uit vreemd vermogen bestaan. Het cluster BU & Sloop is afwijkend: daar gaat 54% uit van, geheel of gedeeltelijk, eigen vermogen.

Tabel 2.12.2: Opbouw financiering

bron: Panteia (2016)/A65

samenstelling financiering	cluster			totaal	percentage
	BU & Sloop	GWV	GA		
geheel uit eigen vermogen	27%▲	0%▼	1%▼	12%▲	
grotendeels uit eigen vermogen	27%	27%▼	5%	16%▼	
grotendeels uit vreemd vermogen	27%▼	30%▲	13%▼	21%▼	
geheel uit vreemd vermogen	18%▲	43%▲	81%▲	51%▲	
totaal	100%	100%	100%	100%	

Aanvullend is gevraagd of het eenvoudig is om aan extern vermogen te komen? Een kwart (25%) voorziet geen problemen, 75% wel. Vooral bedrijven in het GA cluster (94%) en het GWV cluster (65%) verwachten moeilijk aan extern vermogen te komen.

Tabel 2.12.3: Extern vermogen

bron: Panteia (2016)/A66

extern vermogen: makkelijk	cluster			totaal	percentage
	BU & Sloop	GWV	GA		
ja	67%▲	35%▲	6%▼	25%▼	
nee	33%▼	65%▼	94%▲	75%▲	
wil niet zeggen, weet niet	0%	0%	0%▼	0%▼	
totaal	100%	100%	100%	100%	

2.13 Problemen

Ter afsluiting van de interviews is gevraagd de grootste problemen die spelen, te beschrijven. Bijna de helft (49%) heeft daarop geantwoord.

In bijna alle gesprekken kwamen bemensing, wet DBA, concurrentie en bancair gedrag ter sprake. Vooral bemensing werd genoemd: vakkennis en het vinden van goed personeel. Ook in afgelopen najaar was dat het meest gehoorde knelpunt. Verder werden de wet DBA en de problematiek rondom inhuur vaak gehoord. Dat is niet verwonderlijk, want in de periode dat de interviews werden gehouden was daar flink wat onrust over. Verder werden concurrentie en/of onvoldoende werk vaak genoemd. Ook de problematiek rondom het gedrag van banken en eigen liquiditeit: weinig medewerking van banken qua voorfinanciering alsook onvoldoende begrip bij liquiditeitsproblemen door traag betalende opdrachtgevers en dergelijke.

3 Onderzoekverantwoording

De Aannemersfederatie Nederland (AFNL) Bouw & Infra is een landelijke koepel van brancheorganisaties. Ze behartigt de gezamenlijke belangen van autonome lidverenigingen en van de bedrijfstak bouw en infrastructuur. Een belangrijke doelstelling is het vergroten en versterken van de positie van kleine en middelgrote aannemerijen richting hun opdrachtgevers.

AFNL heeft Panteia gevraagd om, aan de hand van interviews, de ontwikkelingen, kenmerken en resultaten van de sector bouw en infrastructuur te volgen en vast te leggen. Doel daarvan is inzicht te krijgen wat er in de sector speelt en waarop actie genomen kan of moet worden. Daarnaast wordt aandacht gegeven aan actuele onderwerpen en/of knelpunten. Dat alles biedt een breed beeld van facetten waarop beleidsmatig kan worden ingespeeld. Aldus biedt de "Monitor MKB Bouw & Infra" informatie waarmee de sector naar buiten kan treden en waarop terug gevallen kan worden bij de belangenbehartiging.

Bij het ontwerpen van de "Monitor MKB Bouw & Infra" heeft nadrukkelijk het kunnen meten van ontwikkelingen en verschillen tussen de onderscheiden clusters als doel voorop gestaan. Zulke doelen stellen andere eisen (minder hoge eisen) aan een onderzoeksopzet dan wanneer het doel (ook) het nauwkeurig in kaart brengen van structuurkenmerken zou zijn, zoals het aantal ondernemingen, de sectoromzet en het niveau van de werkgelegenheid.

Tegen deze achtergrond heeft Panteia een onderzoeksinstrument ontwikkeld dat in de kennisbehoefte van en over de sector voorziet, in het bijzonder het segment van de bouwsector waarop de AFNL zich richt. Dit segment omvat drie clusters, die als volgt zijn benoemd en samengesteld:

- Aannemers burgerlijke en utiliteitsbouw plus bouw- en sloopbedrijven (B&U)
- Aannemers grond-, weg- en waterbouw plus mechanische straatbedrijven (GWW);
- Gespecialiseerde aannemers: tegelzetters, dakdekkers, betonstaalverwerkers, metselbedrijven, kalkzandsteenlijmbedrijven, voegersbedrijven, kitbedrijven, betonboorbedrijven, steigerbouwbedrijven (GA).

Bij de opzet van de monitor, een aantal jaren geleden, was het hoofddoel het meten van de ontwikkelingen en inzicht krijgen in de verschillen tussen de zojuist genoemde clusters. Structuurkenmerken (zoals sectoromzet, werkgelegenheid) worden niet in kaart gebracht.

3.1 Opzet en verloop van uitgevoerde metingen

De benaderde deelsectoren van deze monitor verschillen qua aantal en soort bedrijven sterk van elkaar. Kleine bedrijven zijn in de meerderheid. Om toch – binnen de beperkte steekproef – zo betrouwbaar mogelijke uitspraken te kunnen doen over de drie onderscheiden clusters en over de grote bedrijven is bewust gewerkt met een "scheve" steekproef. Dat betekent dat de getalsmatig kleinere groepen meer dan evenredig vertegenwoordigd waren. Om een vertekend beeld in de rapportages te voorkomen, is in de uitgevoerde analyses steeds gecorrigeerd voor deze opzettelijk gecreëerde scheefheid.

3.2 Overzicht van uitgevoerde metingen

Eerste meting: voorjaar 2013

De eerste meting van de monitor was in het voorjaar van 2013. Toen zijn telefonische interviews uitgevoerd onder netto 383 MKB-bedrijven in de bouw en infra. De in het onderzoek betrokken bedrijven zijn vooraf schriftelijk benaderd met informatie over het doel en de strekking van het onderzoek.

Tweede meting: najaar 2013

Bij het afsluiten van de eerste meting is aan de responderende bedrijven gevraagd of zij, in het kader van de monitor, nogmaals hun medewerking zouden willen verlenen. Door 297 bedrijven is daarop positief gereageerd, en 21 bedrijven gaven aan daartoe mogelijk bereid te zijn. Voor dit doel hebben zij hun mailadres ter beschikking gesteld. In medio oktober 2013 is een vooraankondiging verzonden, met daarin een korte toelichting en een samenvatting van de vragenlijst. Vervolgens zijn zij telefonisch benaderd voor het afnemen van het interview. Dit leverde in totaal 212 bruikbare reacties op. Deze vormden de basis voor de tweede meting. In november 2013 heeft de AFNL daarover gepubliceerd.

Derde meting: voorjaar 2014

De opzet van de derde meting spoorde in hoge mate met die van de eerste meting. De vraagstelling is op enkele punten aangepast en aangevuld, met als doel voor een aantal relevante onderwerpen de ontwikkelingen in de tijd te schetsen. Aan deze derde meting hebben netto 403 bedrijven deelgenomen. Door 155 van hun is eerder ook medewerking aan de eerste en/of de tweede meting van de Monitor gegeven.

Vierde meting: najaar 2014

In voorgaande metingen is aan de respondenten gevraagd of zij in het kader van de monitor nogmaals hun medewerking zouden willen verlenen. Op dezelfde wijze als bij de tweede meting het geval was zijn deze bedrijven benaderd. Dit leverde in totaal 226 bruikbare reacties op, die de basis vormden voor de meting.

Vijfde meting: voorjaar 2015

Deze meting continueerde het onderzoekstramien van de vorige voorjaarmetingen. Door 320 bedrijven is meegewerkt aan de interviews. Met het oog op actualiteit zijn enkele vragen toegevoegd, zoals een vraag over transitievergoeding. Na afloop van het onderzoek is weer gevraagd naar medewerking aan vervolgonderzoek. Door 2 op 3 bedrijven is daarop positief gereageerd.

Zesde meting: najaar 2015

Dit betreft de huidige meting. Hieraan hebben 233 bedrijven deelgenomen, waarvan door 202 ook aan de voorjaarmeting 2015 hebben bijgedragen.

Zevende meting: voorjaar 2016)

Hieraan hebben 329 bedrijven meegewerkt. Daarvan hebben 136 bedrijven ook aan de voorjaarsmeting 2015 deelgenomen.

Achtste meting (huidige meting): najaar 2016

Dit betreft de huidige meting, waaraan 206 bedrijven medewerking hebben verleend. Deze bedrijven hebben allen ook in voorjaar 2016 deelgenomen aan het onderzoek. De gehouden interviews vormen de grondslag voor de voorliggende rapportage.

